

FOTO: KRISTER LARSSON/NORRLANDIA

Miljöproblemen, och därigenom även miljöövervakningen, är till sin karaktär internationella. Samverkan mellan länder kommer i framtiden att intensifieras.

nytt miljöövervakningsprogram år 2000

Sverker Evans
Naturvårdsverket

En förskjutning av övervakningen från öppet hav mot kusten, kvalitetsdeklaration av program, utvärdering och ökad samverkan både internationellt och nationellt. Det är huvudragen i förslaget till nytt miljöövervakningsprogram som Naturvårdsverket överlämnat till regeringen. Under år 2000 kommer det nya programmet att sjösättas.

Enligt regeringens direktiv ska Naturvårdsverket utforma ett enbetydligt miljöövervakningssystem för att följa de uppsatta miljömålen och säkra internationell rapportering av miljödata. Uppdraget har beröringspunkter med två andra regeringsuppdrag, nämligen att utarbeta förslag till uppföljnings- och rapporteringssystem för miljömålen samt att genomföra en översyn av samhällets informationsförsörjning på miljöområdet.

Ett samlat system för uppföljning av miljömålen kommer att redovisas till regeringen den 1 oktober 1999. Det nya miljöövervakningsprogrammet utarbetas i detalj under 1999 och ett slutligt program ska sjösättas år 2000. För programområdet Kust & Hav innebär förslaget både förändringar i befintliga delprogram och införande av nya delprogram.

biologisk mångfald

I regeringens direktiv utpekas särskilt biologisk mångfald som ett område där miljöövervakningen generellt behöver stärkas. Med biologisk mångfald menas den variation av livsformer som är nödvändig för att ekosystemen ska kunna fungera normalt och innebär i praktiken att antalet djur och växter dokumenteras. Inom programområdet Kust & Hav ingår övervakning av biologisk mångfald i flera av de befintliga delprogrammen. Exempelvis överva-

kas idag artsammansättningen hos de bottenlevande djur- och växtsamhällena liksom växtplankton i den fria vattenmassan. Inga nya program direkt inriktade på biologisk mångfald kommer att inrättas, men en viss utökning kommer att ske i några av de befintliga delprogram där växt- och djurlivet registreras.

vegetationsprogrammet utökas

Övervakning av vegetationsklädda botten är ett exempel på ett program där biologisk mångfald övervakas. Idag sker detta i två kustområden belägna i norra Egentliga Östersjön och i Västerhavet. För att få en utökad geografisk täckning i kustzonen samt för att stärka övervakningen av biologisk mångfald föreslår Naturvårdsverket att delprogrammet utökas med områden i Bottniska viken och södra Egentliga Östersjön.

hälsoundersökningar av säl återinförs

Hälsostudier av sälar ger möjligheter att följa tillståndet hos extrema fiskkonsumenter. Sälar har liksom människan en välutvecklad förmåga att metabolisera miljögifter. Detta är intressant även för människans vid-

kommande då fisk fortfarande omfattas av särskilda kostrekommendationer. Inom delprogrammet Toppkonsumenter kommer veterinärundersökningar att återinföras för att dokumentera hälsotillståndet hos våra sälpopulationer. Veterinärstudier har tidigare ingått i delprogrammet men ströks av besparingskäl.

utökad miljögiftsövervakning

Miljögifter, främst klorerade organiska ämnen, är fortfarande ett stort problem i våra havsområden. Under senare tid har även andra organiska miljögifter uppmärksammats. Bland annat ökar halten av polybromerade substanser i biota i de få tidsserier som finns i Östersjön. Mot bakgrund av detta undersöks möjligheterna att utöka antalet analyser av bromerade flamskyddsmedel i fisk inom miljögiftsprogrammet.

utvärderingsverktyg – nytt delprogram

I förslaget till nya delprogram i programområde Kust & Hav ingår bland annat att införa utvärderings- och tolkningsverktyg för att bättre kunna nyttja den samlade nationella och regionala miljöinformationen. Den traditionella övervakningen är i dagsläget inte tillräckligt effektiv för att kunna ge underlag för direkta, kvantifierade samband mellan tillförseln av t.ex. gödande ämnen och dess effekter i recipienten. För att kunna göra en sådan analys på ett rationellt och effektivt sätt behövs ett systemtänkande. Målet är att utveckla ett system för utvärdering och åtgärdsplanering i svenska havsområden i vilket den traditionella miljöövervakningen utgör en kärnverksamhet.

Under 1999 undersöks hur SMHI's kustzonsmodell kan utvecklas och långsiktigt integreras i den marina miljöövervakningen. Med ett sådant hjälpmedel erhålls bättre möjligheter att prognostisera miljö tillståndet vid olika tillförselalternativ och kvantifiera effekter i förhållande till naturliga variationer. Planering, prioritering och beslut med avseende på olika begränsningsåtgärder kan på så sätt underlättas.

kvalitetsdeklaration

Enligt Naturvårdsverkets förslag ska varje delprogram kvalitetsdeklareras.

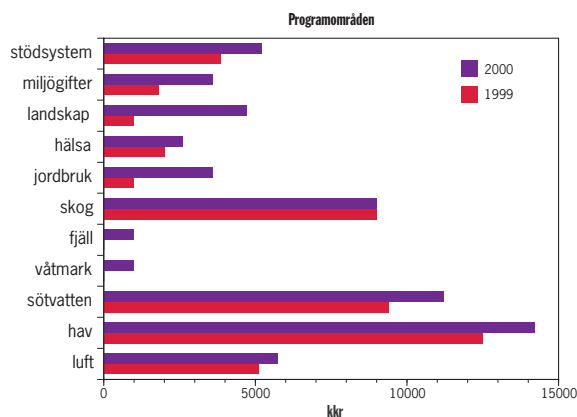
Detta innebär att det för varje delprogram ska kunna anges med vilken precision en förändring kan fastställas. Precisionen kan uttryckas som den statistiska styrkan, dvs sannolikheten att upptäcka en förändring inom en given tid.

Miljöövervakningsprogrammen måste dessutom vara utformade på sådant sätt att det framgår på vilken geografisk skala som en förändringen sker. De flesta pågående nationella och regionala delprogram har dålig geografisk upplösning. Kunskap om

den geografiska omfattningen av en förändring är avgörande för att kunna fatta beslut om vilka åtgärder som ska vidtas på lokal, regional eller nationell nivå.

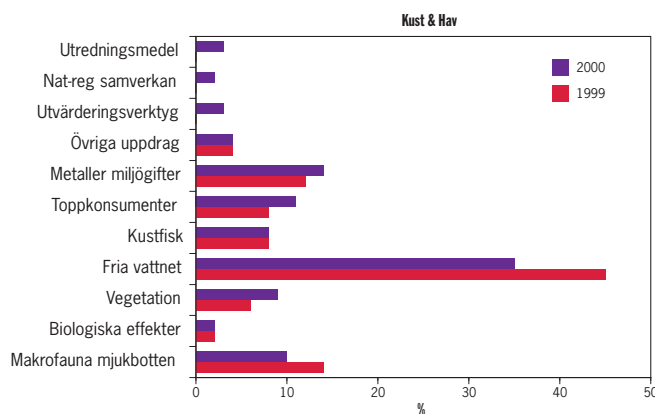
nationell-regional samverkan

Den största delen av den marina miljöövervakningen i kustzonen utförs av regionala förbund och av lokala recipientkontrollprogram. Samverkan mellan de regionala och lokala programmen och det nationella programmet är idag bristfällig och

I den nationella miljöövervakningen ingår numera 11 programområden. Nya programområden för år 2000 är Fjäll och Våtmark. Av programområdena är Kust & Hav kostnadsmässigt det största.

Apportion of money among the programme areas within the Swedish National Monitoring Programme in the year 1999 and 2000, respectively. New programme areas for 2000 are Mountains and Wetlands.

För programområdet Kust & Hav innebär förslaget både förändringar i befintliga delprogram och införande av nya delprogram. Bl.a. kommer pelagialövervakningen i utsjön att dras ner till förmån för mer kustnära provtagning. Figuren visar den procentuella fördelningen av medel mellan delprogram.

Apportion, in percent, of economic resources among the programme elements within the Swedish marine national monitoring programme in the year 1999 and 2000, respectively. The proposal involves both changes in the ongoing programme areas and introduction of new programme areas. For example, the pelagic monitoring in the open sea will be reduced for the benefit of monitoring in the coastal areas.

behöver understödjas aktivt. Denna samverkan bör omfatta allt från målformulering, strategi och kvalitetskrav till genomförande och rapportering.

Som ett första steg föreslås samverkan mellan det nationella programmet och de etablerade regionala program som drivs av kustvattenförbund och av samordnad recipientkontroll för att skapa ett storregionalt övervakningsnät utmed hela kusten. Övervakning inom det storregionala nätet kommer i ett första skede att belysa eutrofieringssituationen i den svenska kustzonen, något som samtliga län har indikerat som ett prioriterat område i sina regionala miljömål. I Bedömningsgrunder för Kust & Hav (1999) är kustzonen indelad i typområden. En placering av de stationer som kan ingå i det storregionala nätet i dessa typområden skulle stärka möjligheterna att utvärdera miljösituationen utmed kusten. En intensifierad övervakning i kustzonen kan också ses som en förberedelse för kommande rapporteringskrav enligt EU:s ramdirektiv, SCB:s officiella statistik m.m.

minskade resurser för utsjön

I det förslag som har lagts fram betonas vikten av att utöka övervakningen av kustzonen. Förslaget innebär också att pelagialövervakningen på de högfrekventa stationerna i utsjön kommer att minska jämfört med dagens nivå. Målet är dock att genom internationell samverkan bibehålla en relativt hög besöksfrekvens på dessa stationer. I Bottniska viken kommer Naturvårdsverket att undersöka möjligheten till utökat samarbete med Finland vad gäller pelagialövervakning i utsjön.

fakta: uppdraget – mål och medel

Utgångspunkten för översynen av det nationella miljöövervakningsprogrammet är regeringens miljöproposition 1997/98:145 »Svenska miljömål – miljöpolitik för ett hållbart Sverige«. Det övergripande målet i miljöpropositionen är det s.k. generationsmålet. Det innebär att vi till nästa generation, d.v.s. till år 2020, ska kunna lämna över ett samhälle där de stora miljöproblemen är lösta. Detta tolkas som att påverkan på miljö och hälsa då ska ha reducerats till långsiktigt hållbara nivåer.

Ansvar för miljön är inte längre enbart miljövärdens ensak – i våra dagar är detta ansvar fördelat över alla sektorer i samhället. Som ett förtydligande av vad som krävs av olika aktörer ska miljö kvalitetsmålen kompletteras med sektorsmål, d.v.s. preciserade mål för miljö tillstånd eller åtgärder för olika samhällssektorer. Uppdraget till Naturvårdsverket innebär att få till stånd en samverkan mellan flera aktörer - statliga myndigheter, näringsliv och internationella organisationer – för att skapa ett effektivt system för måluppföljning.

Arbetet med att utforma det framtida miljöövervakningsprogrammet har skett i tio stycken programområden samt i ett projektområde för övergripande stödssystem. För varje programområde har en avnämargrupp deltagit bestående av personer som representerar användare av resultaten från miljöövervakningen; statliga myndigheter, länsstyrelser och kommuner. Andra rådgivande expertgrupper i form av utförare av miljöövervakning och andra forskare har också medverkat i arbetet att revidera och utforma innehållet i de olika programområdena.

Naturvårdsverket har avsatt 98 miljoner kr per år från och med 1999 för miljöövervakning, varav 84 miljoner går till miljö tillståndsövervakning. Resterande 14 miljoner kr används till andra delar i den samlade uppföljningskedjan, bl.a. för uppföljning av påverkan (belastning). Av de 84 miljonerna används drygt 67 miljoner till det nationella mät- och rapporteringssystemet inklusive medel för utveckling och periodiska inventeringar medan drygt 16 miljoner kr avsätts till regional miljöövervakning.

Budgetåret 1999 är 12.5 miljoner kr avsatta för programområdet Kust & Hav, fördelat på en rad delprogram. För att avhjälpa de brister som identifierats i programmet kommer Kust & Hav att från och med år 2000 få en förstärkning med ytterligare ca 2 miljoner kr.

fakta: nationella miljömål

Regeringen har föreslagit 15 nationella miljömål som ska fastställas av riksdagen och som utgör preciseringar av det övergripande generationsmålet. Miljömålen kan anges inte bara på nationell nivå utan också regionalt och lokalt. Det innebär att en länsstyrelse eller kommunledning kan besluta om miljömål för det egna länet respektive kommunen.

Av de 15 nationella miljö kvalitetsmålen berör tre mål särskilt havsmiljön:

MÅL 5. HAV I BALANS SAMT LEVANDE KUST OCH SKÄRGÅRD

»Västerhavet och Östersjön skall ha en långsiktigt hållbar produktionsförmåga och den biologiska mångfalden skall bevaras. Kust och skärgård skall ha en hög grad av biologisk mångfald, upplevelsevärden samt natur och kulturvärden. Näringar, rekreation och annat nyttjande av hav, kust och skärgård skall bedrivas så att en hållbar utveckling främjas. Särskilt värdefulla områden skall skyddas mot ingrepp och andra störningar.«

MÅL 6. INGEN ÖVERGÖDNING

»Halterna av gödande ämnen i mark och vatten skall inte ha någon negativ inverkan på människors hälsa, förutsättningarna för biologisk mångfald eller möjligheterna till allsidig användning av mark och vatten.«

MÅL 12. GIFTFRI MILJÖ

»Miljön skall vara fri från ämnen och metaller som skapats i eller utvunnits av samhället och som kan hota människors hälsa eller den biologiska mångfalden.«

Tidigare mål och beslut som berör de svenska havsområdena utgörs av HELCOMs ministerdeklarationer för skyddet av Östersjöns miljö och av OSPARs motsvarande ministerdeklarationer för skyddet av Nordatlanten. Bl.a. kvarstår det tidigare kravet på 50% reduktion av tillförseln av närsalter, metaller och organiska miljögifter där dessa mål ännu inte har nåtts. I både HELCOM och OSPAR finns målsättningen att minska tillförseln av miljöfarliga ämnen till ofarliga nivåer inom en generation, d.v.s. till ca år 2020. De syften som tidigare formulerats för den nationella miljöövervakningen kvarstår också, d.v.s. att kunna beskriva tillståndet i miljön, bedöma hotbilder, lämna underlag för åtgärder, följa upp beslutade åtgärder samt ge underlag för analys av olika utsläppskällors nationella och internationella miljöpåverkan